

Om dialogseminariemetoden

Texten nedan är en förkortad och omarbetad återgivning av Lotta Victor Tillbergs och Peter Tillbergs text "Om erfarenhetsforum och dialogseminariemetoden" från boken Uppdrag Veteran (kan laddas ner som pdf från www.csms.se). Dialogseminariemetoden har utvecklats vid Kungliga Tekniska högskolan vid avdelningen för Yrkeskunnande och teknologi och har genom åren använts inom många olika verksamheter. De mest kända, långvariga och väldokumenterade exempel idag är från företaget Combitech och från den svenska försvarsmakten. Även många skolor och utbildningsinstitutioner från både statlig och privat sektor har använt sig av metoden. För fördjupade beskrivningar av metoden och dess framväxt se till exempel Hammarén (1999, 2005, 2018), Göranson (2001, 2018), Ratkic (2006).

I det följande återges en kortfattad beskrivning av hur en dialogseminarieserie går till. Arbetssättet innebär att en mindre grupp (åtta till femton personer) åtar sig att träffas kontinuerligt, med handledning av en samtalsledare, i skrivseminarier under en på förhand bestämd tidsperiod. Varje mötestillfälle följer en på förhand bestämd procedur för textbehandling och dialog.

1. Varje mötestillfälle har ett på förhand bestämt tema eller en frågeställning som deltagare uppmanas förbereda sig på. De inbjudna läser som förberedelse, var för sig, en utvald kortare text (kallad impulstext) och uppmanas att se förbindelser mellan den lästa texten och egen erfarenhet.
2. Deltagarna skriver en text om sin reflektion kring tema/fråga. Texten ska bygga på en egen erfarenhet som återges i form av ett konkret exempel. Texten ska hållas kort, max två A4-sidor.
3. Gruppen samlas för ett dialogseminarium. En samtalsledare fungerar som ordförande med ansvar för att fördela talutrymme och ställa fördjupande frågor. En protokollförare medverkar också med uppgift att dokumentera samtalet.
4. Varje deltagare läser upp sin text i tur och ordning. Efter varje uppläsning bereds alla närvarande möjlighet att kommentera den upplästa texten som också delats ut till de närvarande. Deltagarna lyssnar till högläsningen med "pennan i hand" och antecknar under läsningens gång sina egna exempel, frågor eller reflektioner till uppläsaren.
5. Varje skrivseminarium inleds eller avslutas med att anteckningarna från föregående möte går igenom, vilka alla fått tillsänt sig i förväg.

6. När en serie skrivseminarier är genomförd redovisas arbetet i en skriftlig dokumentation, men också i ett öppet seminarium eller workshops dit andra intressenter inbjudits med möjligheten för andra att ta del av erfarenheter och diskussion.

Dialogseminariemetoden bygger således på några systematiskt upprepade aktiviteter; eget skrivande, individuell och gemensam reflektion samt dialog. Dessa utvecklas nedan med hjälp av konkreta exempel på instruktioner och tillämpningar.

Fördjupad beskrivning av metodens olika moment

Innan projektet startar informeras deltagarna om syfte och förutsättningar. De som inbjuds att vara med behöver inte vara skickliga skribenter men de bör ha ett intresse av att vilja formulera sina erfarenheter i skrift. Vid ett initialt informationsmöte innan skrivseminarierna startar preciseras förväntningar och förutsättningar. Vidare beskrivs att detta är ett samarbetsprojekt där forskare och praktiker tillsammans utforskar en viss tematik eller yrkespraktik.

Impulstext

Metoden bygger på deltagarnas eget reflektionsarbete som startar genom läsningen av en kortare utvald impulstext. Idén med att reflektera med hjälp av en impulstext är ett sätt att stimulera deltagarna till en djupare reflektion. Meningen är inte att de ska svara på frågan "vad tycker du om XX?" i största allmänhet, med en åsikt som de redan har – utan istället gå tillbaka till sina erfarenheter som de associerar till under läsningen av impulstexten, reflektera över situationer som i efterhand framstår som på ett eller annat sätt avgörande och/eller utmanande för yrkesutövningen och beskriva dessa i form av konkreta exempel. Kom ihåg att det är konkreta exempel, gärna gestaltade, vi är ute efter, inte åsikter om det ena eller det andra!

Eget skrivande

Så här kan en första instruktion till deltagare i ett dialogseminarium se ut:

Ett dialogseminarium bygger på att var och en gör ett förberedelsearbete – det gäller både läsande och skrivande. Vi skiljer mellan bakgrundstexter och impulstexter.

Bakgrundstexten är tänkt att ge en gemensam horisont (vanlitvis teoretisk) och innebär ett mer extensivt läsande. Impulstexterna ligger till grund för ditt eget skrivande och innebär

ett mer aktivt läsande. Vi brukar kalla det för att läsa med pennan i hand – tolka det bokstavligt – för att markera att det rör sig om ett ingripande läsande, ett långsamt läsande som hela tiden avbryts av ditt antecknande i marginalen. Det är dina reaktioner vi är ute efter här – dina personliga tankar och associationer som texten ger upphov till. Glöm därför allt vad skolplugg och läxförhör heter, försök istället att komma i samtal med den text du läser. Om texterna du läser känns främmande så är det helt OK. De är valda för att komma från ett annat håll. Dra ned på tempot när du läser och var rädd om dina anteckningar; de är det viktiga första utkastet till din text! Sammanställ dina marginalanteckningar och formulera en text på 1-2 A4 sidor. Tänk gärna på temat för nästa träff när du skriver – vad kan veteraner som inte andra kan? Försök att dela dina exempel och dina tankar med oss och skriv en personligt hållen text med utgångspunkt i din erfarenhet. Det viktiga är att försöka vara personlig och konkret. Till abstrakta tankar och funderingar brukar vi mest nicka. Här är det i stället ett samtal vi vill få igång ... Om du har frågor eller funderingar – tveka inte att höra av dig.

Att skriva fram berättelser i den här kontexten handlar för deltagarna om att arbeta med minnesbilder från situationer som de tidigare upplevt. Detta förberedelsearbete görs individuellt och deltagarna skickar därefter in sin text till samtalsledaren innan skrivseminariet. Samtalsledaren bestämmer därefter i vilken ordning texterna ska behandlas vid skrivseminariet. Om flera texter handlar om liknande teman, kan dessa grupperas tillsammans.

Högläsning

När deltagarna sedan träffas och skrivseminariet startar delas den text ut som ska behandlas. Författaren till texten läser högt upp texten för de andra deltagarna som uppmanas att lyssna aktivt, och anteckna sina associationer under läsningens gång. Maria Hammarén, som utvecklat metoden tillsammans med Bo Göranson, beskriver detta förlopp så här:

Att på nytt plocka fram sina berättelser och läsa dem för någon som lyssnar innebär att språkets dubbla funktion träder i kraft: Du tvingas lyssna på din berättelse med andras öron; det som var hemligt eller omedvetet går ut i rummet och möter andras föreställningsvärldar. Och då kan du också reflektera över din erfarenhet- och kanske fördjupa den, skriva en ny berättelse som länkar nya aspekter till de gamla. Metoden tvingar helt enkelt fram din uppmärksamhet. Och eftersom språket gör all tid samtidigt närvarande tillåter det en aktiv bearbetning av det vi kallar det förflutna. Självklart handlar det inte om att förvanska eller förbättra. Det handlar om att se (Hammarén 2005, s. 21).

När deltagarna läser sin text för andra och tillsammans reflekterar över det nyss upplästa sker en förvandling av den individuella erfarenheten. Med hjälp av frågor och andras kommentarer i rummet sker en kvalitativ utveckling av berättelsen. Vad var det som de andra inte förstod? Behöver jag lägga till information? Författaren till texten ges en möjlighet att såväl pröva sina argument som att precisera sig och utveckla berättelsen. Det som deltagaren har haft svårt att fånga i ord får man hjälp av andra att formulera. Det är ett gemensamt arbete som sker och berättelsens precision och trovärdighet växer sig efterhand allt starkare.

Dialogseminariemetoden skiljer sig från annan forskning (enkäter, intervjuer, observationer) genom att teman och frågeställningar eller problemområden utvecklas och formuleras tillsammans med de yrkesverksamma deltagarna utifrån deras behov. Den förtrogenhetskunskap som är central i deltagarnas yrkespraktik sätts i fokus och en nödvändig kunskapsuppbyggnad möjliggörs.¹

Dialog – erfarenhetsutbyte

Efter att en text lästs upp följer en dialog om den. Övriga deltagare erbjuds att kommentera och ställa följdfrågor. Alla har möjlighet att komma till tals.

Uppmärksammar texten något nytt? Knyter den an till ett tidigare behandlat tema? Att i samtal reflektera över varandras exempel öppnar upp för möjligheten att upptäcka sprickor i begreppen man använder och se kritiskt på förgivettagna uppfattningar genom att ens egen erfarenhet konfronteras med andras. Ens mentala kartor utmanas. Deltagarna erbjuds möjligheten att pröva sina förutfattade meningar och fördomar mot andras upplevelser av liknande situationer som man själv varit med om. Hur menar du nu? Jag förstår inte. Kan du utveckla? Samtalsledarens roll är att uppmärksamma vad som händer när man låter skärskåda sina begrepp på gränsen mellan det som kan sägas med det språk man tidigare tillägnat sig, och som kanske nu används vanemässigt, och det yrkeskunnande som främst visar sig i handling och i deltagarnas exempel.

Under ett dialogseminarium har deltagare möjlighet att pröva giltigheten i de argument som omger de berättelser deltagarna lyfter fram under samtalen. Det finns en sorts inbyggd kvalitetssäkring i metoden eftersom de som deltar har möjlighet att komma med frågor eller motexempel kring det som berättas. Motexemplen har inte som syfte att

¹ För fördjupning se kapitlet "Om att bli erfaren genom andras exempel" i *Uppdrag Chef* (2016) s. 197-213.

korrigerar en berättelse utan är snarare till för att utveckla komplexitet och fördjupa paradoxer och dilemman i det som diskuteras. Syftet med proceduren är att fördjupa förståelsen kring fenomen som är i fokus. I dialogen strävar vi efter konkretion i samtalet och undviker svävande och allmänna referenser till vad man tror, tycker och uppfattar.

Idéprotokoll

Varje mötestillfälle dokumenteras i så kallade idéprotokoll. En person (protokollförare) har särskilt ansvar för att nedteckna vad som sägs under mötet. Idéprotokollen har olika funktioner. De ska hålla fast gruppens samtal och fungera som ett slags "kitt" eller "röd tråd" i en serie seminarier med olika teman. Deltagare som av någon anledning inte har haft möjlighet att vara med vid ett tillfälle ska också ha stöd av protokollen för att lättare komma in i samtalet igen när man återkommer. Protokollet ska varje gång prövas mot gruppen. Det är viktigt att alla som har varit med under ett seminarium känner igen sig i protokollet. Inte så att det är en exakt återgivning av dialogen, utan snarare en utveckling och fördjupning av samtalen som förts och som man kan ställa sig bakom. Idéprotokollens funktion är således inte att dokumentera vad en viss person sagt vid ett visst klockslag en viss dag. Deras funktion är snarare att dokumentera innebörden i samtalet, genom att uppmärksamma nya begrepp och kategorier och att komma närmare vad deltagarna menade med det de sa. Därför har alla deltagare möjlighet att korrigera utsagor i efterhand. Med hjälp av nya begrepp och kategorier ska man kunna tränga djupare in i det egna yrkeskunnandet och kanske till och med börja sätta ord på det som man tidigare inte haft ett språk för. Idéprotokollet skickas i förväg till deltagarna innan nästkommande seminarium så att deltagarna kan vara väl förberedda vid genomgången.

Efterarbete - betänketid

Efter en genomgången dialogseminarieserie får deltagarna ca en månad på sig att, om de vill, bearbeta och utveckla sina texter. De har också möjlighet att ändra och korrigera i idéprotokollet. De kan också, utan motivering, dra tillbaka en text eller utsaga om de så önskar. Därefter sammanställs insamlat material. Sammanställningen kan allt efter behov, intresse och deltagarnas godkännande redovisas i rapporter och böcker.

Referenser

Göranzon, B. (2001). Spelregler - om gränsöverskridande. Stockholm: Dialoger.

Göranzon, B. (2018). "Det är det första ackordet du kan välja, allt annat är konsekvenser".

I: Uppdrag militär - perspektiv på militärt yrkeskunnande. Red: Victor Tillberg, L.

Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.

Hammarén, M. (1999). *Ledtråd i förvandling – om att skapa en reflekterande praxis*. Stockholm: Dialoger

Hammarén, M. (2005). *Skriva en metod för reflektion*. Stockholm: Santérus Förlag.

Hammarén, M. (2018). "Det är något speciellt med exempel". I: *Uppdrag militär – perspektiv på militärt yrkeskunnande*. Red: Victor Tillberg, L. Stockholm: Centrum för studier av militär och samhälle, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek.

Ratkić, A. (2006). *Dialogseminariets forskningsmiljö*. Doktorsavhandling. Stockholm: Dialoger.

Ratkić, A. (2006). "The dialogue seminar as a foundation for research on skill". I: Göranson, B; Hammarén, M; & Ennals, R (Eds.), *Dialogue, skill and tacit knowledge* (pp. 46–56). Chichester, UK: John Wiley.